

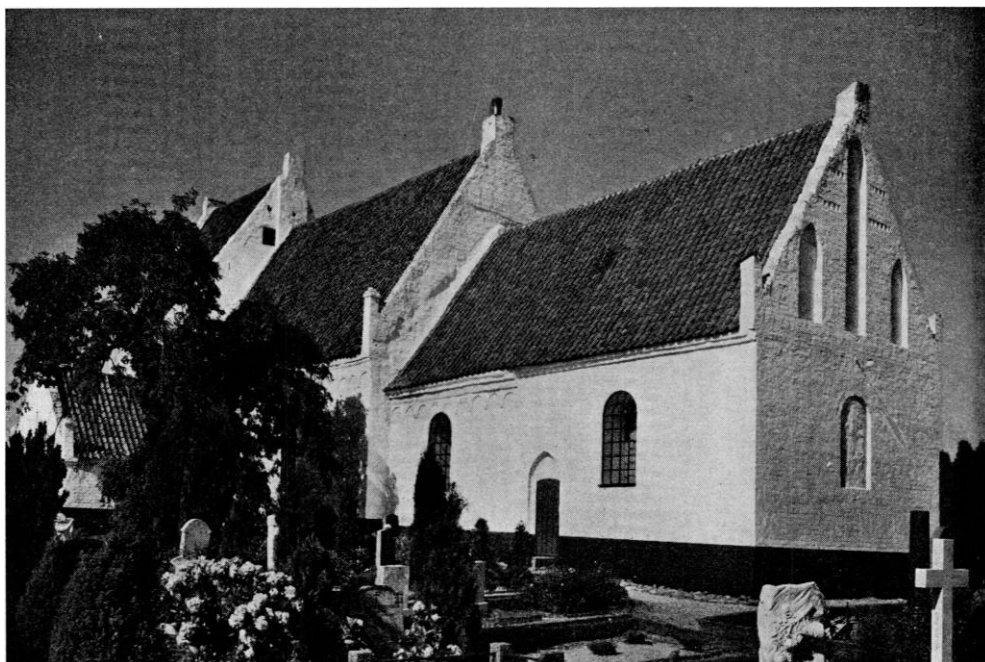

Fig. 1. Torkilstrup. Ydre, set fra sydøst.

Aa. RI. 1952

TORKILSTRUP KIRKE

FALSTERS NØRRE HERRED

Kirken skal i katolsk tid have været viet til *S. Nicolaus*¹ (sml. *bispefigur, s. 1137).

Kronen overdrog 1517 kaldsretten til Odense bispestol², men efter reformationen hørte kirken atter under kronen³, indtil den på auktionen over det falsterske ryttergods 1767 blev afhændet til kammerrådinde Kehlet⁴, hvis mand, forvalter Chr. Kehlet, samtidig købte hovedgård nr. 6, det såkaldte Stangerup gods⁵, som imidlertid ved kammerrådindens død 1786 blev solgt til bønderne⁶. Rimeligvis samtidig hermed er Torkilstrup kirke solgt til sognets beboere, som i det mindste ejede den 1809⁷. Kirken overgik til selveje 1. juli 1918.

Billedet af *S. Nicolaus* er af folketroen blevet opfattet som et billede af den Torkil, der byggede kirken, men blev pint ihjel⁸. Torkil siges også at have været en hedning, »som var den første, der påstod, at Jorden gik rundt«⁹. På grund af sin længde er kirken blevet kaldt »Lange Maren«¹⁰.

Kirken ligger vestligt i byen på en højning i terrænet. Kirkegården er udvidet mod nord og vest; det sydøstre hjørne hegnes af en gammel mur af kamp og munkesten, den øvrige del af kirkegårdsmuren er af kløvet kamp. I muren sidder låger mod nord, syd og øst; den sidste fører ind til den smukke, gamle præstegård. I 1700'rne omtales flere gange kirkegårdens port med bue

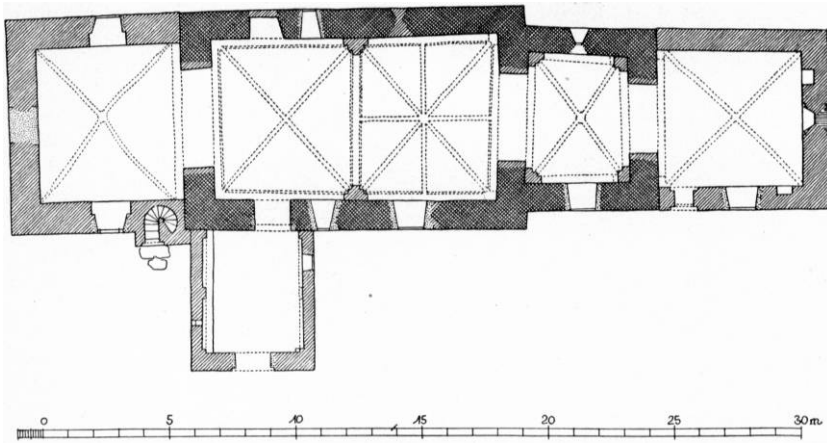

Fig. 2. Torkilstrup. Plan. 1:300. Målt af Aa. Rl. 1940.

og piller og andre låger, der alle males røde med hvide lister »som på de andre kirker«. 1720—21 anskaffedes tre store, lukkede låse til lågerne (rgsk.).

Kirken består af romansk kor og skib af natursten samt sengotisk korforlængelse, våbenhus og tårn af munkesten.

Den romanske kirke har ingen synlig sokkel. Murene er af kløvet kamp med enkelte kvaderhugne sten på hjørnerne og kridtsten på murenes øverste del samt antagelig ved vinduerne. Korets østgavl er omdannet og delvis nedhugget ved opførelsen af østforlængelsen. På sydsiden er af romanske detaljer kun bevaret gesimsen, der dannes af en buefrise på profilerede konsoller. Den østligste er kun halvt så bred som de andre, men fortsættes ikke om på østgavlen. Under tre af buerne findes hængeornamenter, en skive og to liljer (fig. 3). Over buerne ligger et udkraget, affaset kridtstensskifte og derover to munkestensskifter, hvoraf det øverste er et affaset rulskifte. Korets nordside (fig. 4) har bag en tilmuring et romansk vindue med træramme og bevaret rude (fig. 5). Glassene sidder i 8 mm rudestillede blyspodser bag to vindjern og fastholdes af jernnagler. Nordsidens gesims er i hovedtrækkene som sydsidens, men to af buerne har en rundstav langs kanten. Skibets østgavl med kamme og tinder er ommuret i tegl. På skibets sydside sidder de moderne vinduer på de romanskes plads. Syddøren er stadig i brug, men den inderste fals er afhugget; døren er rundbuet og sidder indvendigt i et højt, rundbuet spejl. Skibets sydside har en meget uregelmæssigt muret buefrise svarende til korets, men uden ornamenter, og over den er kun to små udkragninger af tegl. I skibets nordmur er spor af to tilmurede, romanske vinduer. Den tilmurede norddør har plumpe kragsten af granit, men er iøvrigt som syddøren.

Det indre. Den runde, meget lave korbue er vistnok ommuret i tidliggotisk tid, da den har fået vederlagsbånd af et enkelt skifte munkesten med skrå

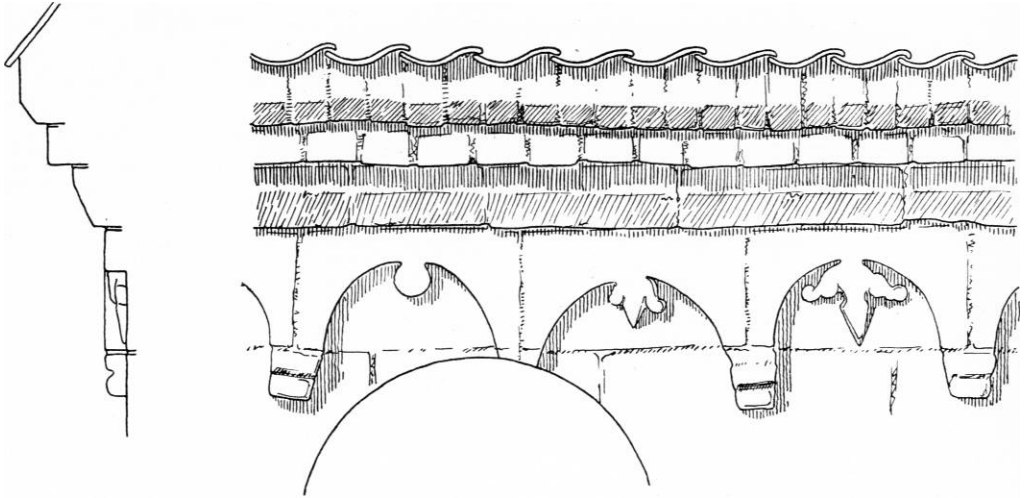

Fig. 3. Torkilstrup. Gesims på korets sydside. 1:20. Målt af Aa. Rl. 1940 (s. 1131).

underkant. I korets overvægge ligger indmurede egebjælker på 18,5—22 cm på kant, ialt kun fire stykker. På vestvæggen ses, at vægpudsens går til underkant af bjælkelag. Korets tagværk har efterladt et spor på skibets gavl; sporet ender foroven ved et hul for en rudes.tillet rygningsplanke på 25 x 25 cm. Stumper af egebjælker på op til 32 x 12 cm ligger over skibet. De ligger med ca. 90 cm afstand og har på undersiden søm fra et bræddeloft; de første sømrækker sidder 35—70 cm fra murene. Både kor og skib har kalkmaleripuds.

Ændringer og tilføjelser. Samtidig med, at korbuen er ændret, er der i tidliggotisk tid indbygget et krydshvælv i koret. Vægpillerne har kragbånd som korbuens; derover er de svære vægbuer kraget lidt ud, så der dannes en forsenket frise mellem kragbånd og buevederlag. Ribbekrydset har topkvadrat og halvtstens overribber.

Korforlængelsen er en enkel munkestensbygning på kampestenssyld. Ifølge gammel tradition (præsteindb. 1755) skal forlængelsen være opført af Jep Torbensen Sparre, der døde 1557, og hvis gravsten lå foran alteret (s. 1145). Hvis traditionens rigtighed godtages, har man ved opførelsen midt i 1500'erne bevidst betjent sig af meget ældre stilelementer. Men dateringen af bygningen kompliceres yderligere derved, at der ikke synes at være overensstemmelse mellem de enkelte detaljer. Således er det tilmurede østvindue rundbuet og har smige false med kantfalse vinkelret på smigene, og det skulle således i lighed med de tilsvarende vinduer i Engestofte og Radsted kirker (s. 936 og 984) nærmest tidfæstes til o. 1300. Gavltrekanter derover har tre spidse, smalle højblændinger med rester af to savskifter over sideblændingerne og svarer tidsmæssigt meget godt til vinduet. Gavlkamme og pinakler er fra nyere tid og har formodentlig erstattet en trappegavl. Præstedøren

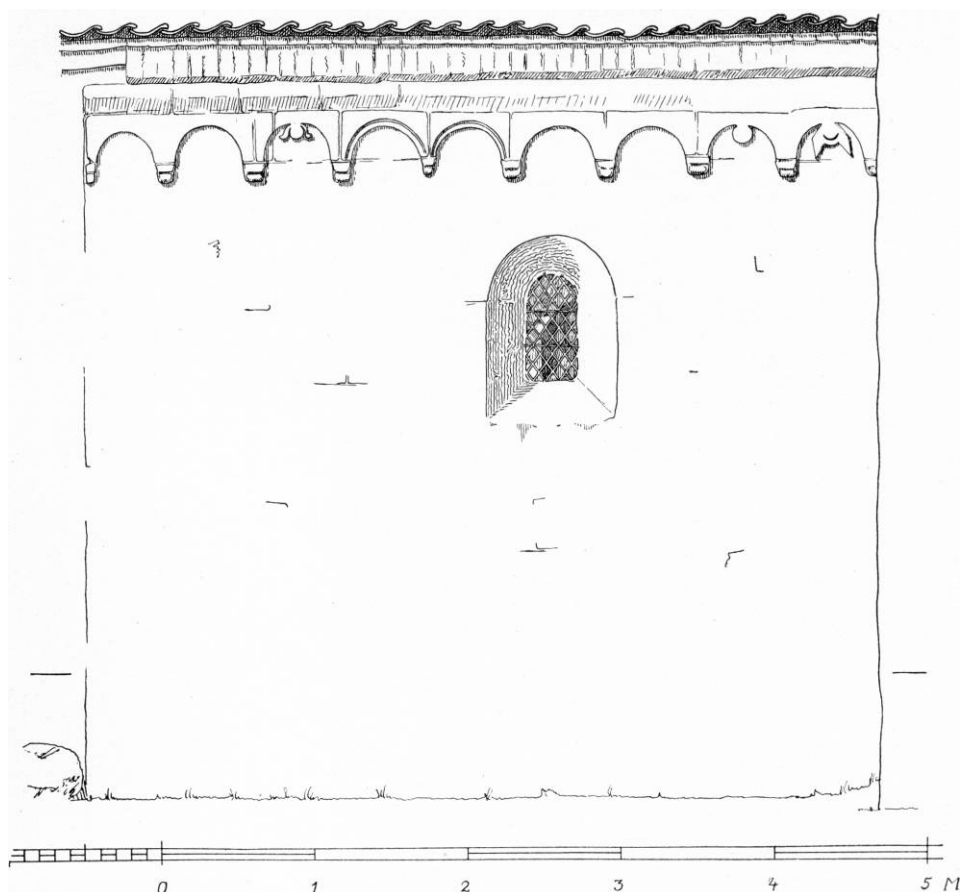
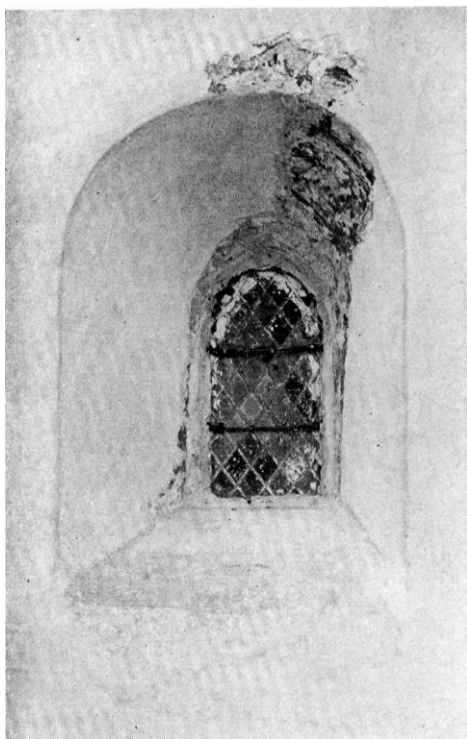

Fig. 4. Torkilstrup. Korets nordside. 1:50. Målt af Aa. RI. 1940 (s. 1131).

på sydsiden er fladbuet og sidder udvendigt i spidsbuet spejl, hvilket er et sengotisk stiltræk. Gesimsen dannes af to små udkragninger. I det indre er rummet overdækket med et samtidigt krydshvælv med vægbue i vest. Hvælvet stærkt puklede kapper uden overribber har sengotiske former, der godt kan tænkes anvendt på Jep Torbensens tid. I syd- og østmuren er gemmenicher, den sidste med et rigt udskåret, sengotisk skab (s. 1141). Den nye korbue, som er hugget gennem den romanske korgavl, har lavtsiddende vederlag og rund bue, der har lidt større spændvidde end åbningen. Da det er de yngste stiltræk, der daterer bygningen, må opførelsestiden sættes til først i 1500'rne, men næppe så sent som til Jep Torbensens tid; traditionen herom kan være foranlediget af tilstedeværelsen af hans begravesplads i bygningen.

I skibet er indbygget to sengotiske hvælv med falsede piller under gjordbuen; hjørnepillerne er vist hugget bort. Kapperne har en lille fals langs buerne. Det østre hvælv er ottedelt, det vestre er et almindeligt kryds-

Aa. RI. 1940

Fig. 5. Torkilstrup. Vindue i korets nordside (s. 1131).

hvælv, men de er sikkert samtidige. Begge har halvtstens overribber.

Tårnet er i sengotisk tid bygget af munkesten på meget svær syld. Understokværket har to tilmurede vinduer, i syd et lille spidsbuet, i vest et stort fladbuet, begge indvendig i fladbuet spejl. Tårnrummet har krydshvælv med ribber, der forneden er kvartstens og derover halvtstens med topkvadrat og helstens overribber. Den spidse tårnbue har lavtsiddende, fremspringende vederlag. Tårntrappen er af munkesten med kridtstensspindel og loft af stigende fladbuer. Det ses, at trappen tidligere har fortsat højere op, således at tårnet, der nu har sin gesims få skifter over skibets, har været mere anseeligt. Den nuværende vestre tårngavl har i rejsehøjde et langt, forsænket felt under tre brede spidsbueblændinger, hvoraf den midterste og højeste har et tvillingglamhul. I gavltoppen sidder en lille

cirkelblænding. Kammen med fod- og toptinder er nyere. Østgavlen, hvis top er ny, har på hver side af skibets tagflader en lille luge, i nord desuden to ganske små cirkelblændinger. Tårntaget har haft kviste i begge sider; 1754—55 blev den søndre fornyet (rgsk.), og 1853 blev begge krævet fjernet (syn).

Våbenhuset er bygget af munkesten i sengotisk tid, men er senere meget ombygget. Således er gesimsen, døren og gavlkammen med tinder nyere. I det glatte gavlfelt sidder en lille glug. Indvendig har våbenhuset dobbelte spareblændinger i sidevæggene, den sydvestre med en tilmuret glug, og murede bænke, hvoraf den østre er borthugget. Bræddeloftet blev fornyet i 1642, og 1734—35 opsattes et nyt spærfag. 1759—60 blev gulvet omlagt med 500 nye lybske mursten (rgsk.).

Tagværkerne over det romanske kor har spærsko, dobbelte hanebånd og krydsbånd, alt af eg og antagelig ældre end korudvidelsens tagværk, der er af lignende konstruktion, men på dobbelt murlægte. Skibets oprindelige tagvinkel kan ses i tårnet; den har været lidt mindre end 90°. Det nuværende tagværk er for største delen af eg med dobbelt murlægte, spærsko med tang, dobbelte hanebånd og krydsbånd, de sidste af fyr. På hvert andet spærfag

Fig. 6. Torkilstrup. Indre, set mod øst.

Aa. RI. 1940

går en egestiver fra enden af spærskoen til understøtning af enden af hanebåndet. Tårnets tagværk er delvis gammelt egetømmer. 1692—93 blev købt seks stk. 18 alens tømmer og to stk. 24 alens, og 1722—23 blev foretaget store reparationer af tagværkerne (rgsk.).

Kirken står nu hvidtet med tjæret sokkel og har rundbuede vinduer med jernstel. Korets buefrise og det romanske vindue har været kalket mørkrødt som første kalklag. 1757—58 fik kirken to nye egetræsvinduer med blyvinduer (rgsk.). Kirken er hængt med vingetegl; 1721 havde skibet munketegl, men 1853 krævedes munketaget på skibets og korets nordre side erstattet med almindelige tagsten (syn). Gulvene er nu overalt af lyserøde og gule fliser. I kirken er fundet glaserede fliser med liljemønster af renaissanceform; de stammer måske fra gravrammer.

KALKMALERIER

På den romanske kirkes overvægge er svage spor af kalkmalerier, så vidt det kan skønnes fra o. 1400—50. I koret skimtes hovedet af en helgenbiskop malet i rødt samt et våbenskjold, på skibets nordvæg er en Kristoforusfremstilling og hoveder med vekslende røde og grønne glorier samt vinger (fig. 7). Også på syd- og østmur findes farvespor, malet på et tyndt kalklag.

INVENTAR

Alterbord, muret af munkesten i middelalderligt forbandt op ad korets østvæg. Højde 105, længde 176, bredde 154 cm. Hvidtet.

†*Alterklæder*. 1) Nævnt 1721, af fløjl med sølvbaldyring (rgsk.). 2) 1766, af rødblommet plyds med sølvgalloner (rgsk.).

Altertavlen er et rigt, bruskbarokt arbejde af Jørgen Ringnis («Jørgen Rilledsnider»), som 1652 fik 150 sletdaler for tavlen. Denne var dog allerede 1649—50 opsat i kirken på lensmandens befaling (rgsk.). Kompositionen følger samme skema som altertavlen i Krønge (s. 745), men enkelte detaljer er varieret; således indeholder postamentet to relieffer, mannaregneren (fig. 8) og nadveren, på postamentfremspringene er i højt relief skåret figurer af Moses og Aron og i topkartouchen et Jesumonogram omgivet af viltert bruskværk. Endelig er evangelist- og apostelfigurernes indbyrdes placering ændret.

Smukt patineret staffering fra 1695 med lyse, grønne, gule og røde farver samt guld; i topfeltet er malet Christian 5.s kronede monogram samt årstallet, og på storgesimsen frakturindskrifter, 1. Pet. 2,17, Ordspr. 4,23 og Jacob 4,8. Indskriften har en rebusagtig karakter, idet et malet hjerte og et par hænder erstatter de pågældende ord. Af den oprindelige staffering spores rester under den nuværende.

I storstykket er indsat et maleri (olie på lærred) i gulddramme: »Lader de små børn komme til mig«, signeret Lucie Marie (Ingemann) 1840, skænket af malerinden 1842¹¹. Et ældre maleri (olie på træ) i storfeltets oprindelige ramme, 102 x 82 cm, er nu ophængt på tårnrummets nordvæg. Rilledet, som antagelig er samtidigt med altertavlens staffering 1695, forestiller Gud Fader på tronen omgivet af stråleglans, hvorunder ses til venstre den korsfæstede, fra hvis sidevunde blodet strømmer ned i seks hjerter på jorden, og til højre lammet med sejrxfanen. Under billederne er henvisninger til skriftstederne 1. Cor. 1,23, Job 2,8 og Joh. 1,29, og nederst står med hvid fraktur på sort et rimet vers, signeret »C. I. S. K.« (Christoffer Jensen Kaalund, sognepræst 1681—96). På rammens nederste kant står endvidere malersignaturen »Andreas picter(!)« («Anders maler«).

†*Altertavler*. 1) Af et sengotisk alterskab fra slutningen af 1400'erne er bevaret et *relief (fig. 9), rimeligvis af nordtysk herkomst, som har udgjort en del af en korsfæstelsesscene i tavlens storstykke. Relieffet viser en gruppe mænd, bl. a. soldaten med eddikespanden, ypperstepræsten og høvedsmanden, som stirrer op mod korset; i baggrunden Jerusalem på en klippetop. Figurerne, og ikke mindst de varierende dragter, er skåret med et godt håndslag. Af den oprindelige staffering på kridtgrund er kun bevaret enkelte røde og grønne farverester. I stiftsmuseet.

2) I præsteindb. 1706 omtales et Nikolausbillede »i et gammelt skab«. Alter-skabet er forsvundet, men helgenbilledet synes bevaret i en sengotisk *træfigur forestillende en siddende biskop (fig. 10), et dygtigt skåret, rimeligvis nordtysk arbejde fra o. 1500. Figuren er flad og bred, nærmest reliefagtig, med udhulet bagside. Ansigtet har markerede træk, øjnene skrånede nedefter fra næseroden, næsen er lang og ganske let buet, munden lidt skæv med fyldige, sammenknæbne læber, hagen kraftig, men ørerne noget skematisk skåret. Håret ses som små krøller under mitraen. Højre hånd er løftet til velsignelse, den venstre, hvis tommelfinger mangler, har holdt om en nu forsvunden stav el. lign. Helgenen bærer over messeskjorten en uroligt foldet korkåbe, som hænger løst ned i venstre side, mens den fra højre side er lagt hen over begge knæ. I fodstykket er i nyere tid skåret »Thorkildstrup kirke« med versaler. Figuren står i blankt egetræ, kun i sprækker ses rester af kridering. Uvist hvornår og hvorledes skal figuren være kommet til Schweiz, hvor den indtil 1925 fandtes i Sammlung Curray. Den er nu i svensk privateje.

E. Skov 1952

Fig. 7. Torkilstrup. Kalkmaleri på skibets overvæg (s. 1135).

Altersølv. Kalk med graveret årstal 1658, 21 cm høj. Sekskantet, tunget fod med fodplade og platte over vulst, sekskantet skaft og stor knop med runde, flade tunger på over- og undersiden samt seks rudebosser med graverede versaler »Ihesus«. Bægeret, hvis rand er let udsvejfet, har under bunden en krans af små, tungede blade. På foden er graveret to våben, det ene med dødningehoved og korslagte ben i skjoldet og en struds mellem hjelmens horn, på hver side af hjelmens horn står initialerne D. T. K. D., det andet har tre roser i skjoldet og tre dobbelte, franske liljer over hjelmen, som flankeres af initialerne A. I. W. P. Under våbnene årstallet 1658. Rester af forgyldning på knop og skaft. Ingen stempler. *Disken* har på randen et graveret lam med sejrskæppe og et cirkelkors med I. N. R. I. *Oblatæske* fra o. 1730, skænket til kirken 1786. Den kasseformede æske, 12x8x5 cm, hviler på fire små ben, låget har karnisprofileret rand. I forsiden er graveret en rokokkoagtig kartouche med spejlmonogrammet E M A P. Senere er i låget graveret en oval ophængt i en sløjfe med en svane. I ovalen er graveret med kursiv: I M S [Johanne Marie Svane, sml. kiste nr. 4, s. 1147] 1786 T K (Torkilstrup kirke). I bunden mestermærke for Thomas Mogensen Løwenhertz, Horsens (Bøje 1803). Nyere *vinkande* af plet. † *Vinkande* af tin, anskaffet 1844 (syn).

Fig. 8. Torkilstrup. Detail af altertavlen (s. 1136).

O.N.1940

†*Vinflaske* af tin, nævnt 1678, omstøbt 1696 (rgsk.). 1719 anskaffedes en stor og en lille vinflaske af krontin, støbt af Oluf Hansen, Nykøbing (rgsk.).

Sygekalk fra 1760 (rgsk.), 12,5 cm høj. Sekstunget fod med fodplade, trindt skaft og flad, midtdelt knop. Bægeret har udsvejfet rand og er indvendig forgyldt. Utydeligt stempel. Tilhørende glat *disk*. Kalk og disk er ifølge rgsk. købt af guldsmed J. C. Svane, Nykøbing (Bøje s. 310) for 15 rdl., 4 mk. og 6 sk. †*Sygekalk* nævnes 1678, blev 1718 omgjort og forgyldt og 1731 omstøbt og formindsket (rgsk.).

Alterstager af sengotisk type, 28 cm høje. Høj profileret fod, tilspidsende skaft med to flade profilringe, tragtformet, profileret lydeskål. Foden har tre huller, hvori der har været fastgjort ben, og i lydeskålens kant er anbragt små lysepiber. Muligvis er det disse stager, som 1648 blev omstøbt og forbedret i Stubbekøbing for 9 dlr. (rgsk.).

†*Røgelsekar* nævnes 1678 (rgsk.).

†*Messehageler*. 1) 1644 købtes fløjel og sølvgalloner til en ny messehagel (rgsk.). 2) 1721 nævnes en messehagel af rødt carmoisinfløjel (rgsk.). 3) 1759 anskaffedes en ny messehagel af carmoisinrødt fløjel med sølvgalloner (rgsk.).

Alterskranke. 1693. Femkantet, med udsavede barokbalustre, opsat af snedker Wibert, som fik syv rdl. i arbejds løn (rgsk.).

Døbefont, romansk, af granit. Den nærmest tøndeformede kumme har en tovsnoning langs randen, og en bredere tovsnoning omgiver det korte skaft. Foden er borthugget, og fonten hviler nu på en ny granitflise. Tvm. 76 cm (Mackeprang: Døbefonte, s. 121). 1732 blev fonten med »dækkel« og fod malet af Chr. Hvid (rgsk.).

Dåbsfad af sydtysk type fra o. 1575. I bunden en drevet fremstilling af bebudelsen omgivet af en minuskelbort, på randen indstemplede rosetter;

O. N. 1940

Fig. 9. Torkilstrup. *Figurgruppe fra $\dagger$ altertavle (s. 1137).

L. Larsen 1952

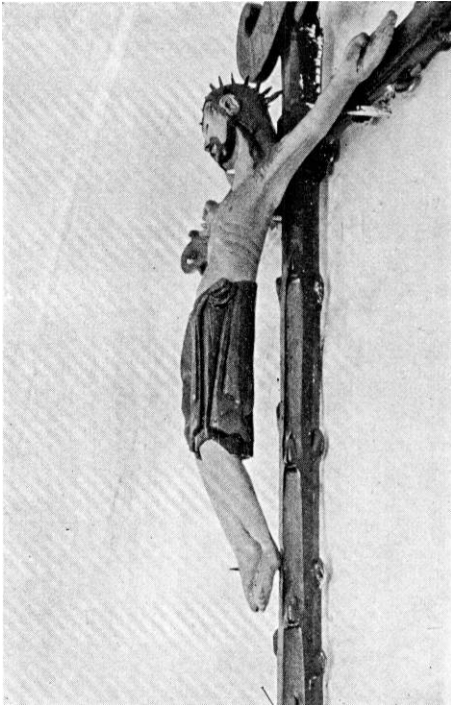
Fig. 10. Torkilstrup. *Bispehelgen (s. 1137).

tvm. 43,5 cm. Fadet er rimeligvis anskaffet i 1650'erne, da der betaltes fire daler for et messingbækken til fonten (rgsk.). *Dåbskande* af tin fra o. 1850.

Korbuekrucifiks (fig. 11), ung-gotisk, fra o. 1300. Den slanke skikkelse, som buer stærkt ud fra korstræet og er modelleret også på bagsiden, hænger i næsten vandrette arme. Hovedet hælder mod højre skulder, og ansigtsudtrykket er præget af lidelse. Håret falder i bløde bukler ned over skuldrene, og tornekronen består af til dels nye træpigge, indsat i hovedskallen. Kroppen er ret kraftigt modelleret med fremstående maveparti, fødderne samlet med een nagle. Det brede lændeklæde, som dækker knæene, er knyttet over venstre hofte, hvorfra det falder ned i rolige, skrå foldekast. Korstræet, som er ottekantet, efterligner en afkvistet stamme. Det lodrette korstræ har forneden under et indsnit en lille, profileret fodplade og foroven et udsavet, nyere skriftbånd; det vandrette korstræ har skrå afskårne ender.

Krucifikset skæmmes af en nyere, grov staffering med lys kødfarve, gyldent lændeklæde og grønt kors. Figurens højde ca. 115 cm. Over den gamle korbue.

$\dagger$ *Korgitter*. 1696 opsatte snedker Wibert et nyt sprinkelværk for koret med drejede piller og panelværk samt en udskåret tavle foroven (rgsk.). Over

O.N. 1940

Fig. 11. Torkilstrup. Korbuekrucifiks
(s. 1139).

døren stod 1755 en malet indskrift: »Dette tralværk og altertavlen er stafferet 1695 efter høygunstig tilladelse ud af velbaarne stiftamtmand Henning Ulrich von Lützow og velbaarne biskop doct. Thomas Kingo udi proustens hr. Christopher Kaalunds tiid« (præsteindb.).

Prædikestol i bruskbarok fra 1640, skåret af Jørgen Ringnis (»Jørgen Billedsnider i Nachschouff«), som fik den betalt med 130 kurantdaler (rgsk.). Stolen, som består af fire fag, har i sin oprindelige skikkelse svaret til prædikestolen i Ryde (s. 400), men er i nyere tid berøvet en del af sine prydelser, idet hjørnehermerne er fjernet, bortset fra en i forvejen mishandlet herme ved væggen, ligesom de store vrængemasker på postamentfremspringenes øvre del er afsavede; endelig har man fjernet krumknægtene over hermerne, idet man dog har bevaret deres små englehoveder, som

umotiveret er anbragt øverst på de nu ellers glatte hjørner. Stolen har under hjørnerne små hængestykker i form af englehoveder og afsluttes fornden af en underbaldakin bestående af seks svungne bøjler, samlet på en kugle. Sempel, ottekantet bærestolpe. Delvis oprindeligt opgangspanel, hvis rammeværk har beslagværk karakteristisk for Ringnis. †Prædikestolsdør nævnes 1755 (præsteindb.). Den med stolen samtidige himmel har fladskåret rankeværk på gesimsen, englehoveder under hjørnerne, og foroven står fire engle med lidelsesredskaberne.

Nyere partiel staffing. Stolen maledes første gang 1646 af Svend maler, som først blev aget til Aalholm »for at erfare, hvorledes prædikestolen skulde stafferes«; arbejdet betaltes med 110 kurantdaler (rgsk.). På prædikestolsdøren stod skriftstedet Rom. 1, på himmelen Jerm. 23 og årstallet 1646 (præsteindb.). 1857 ønskedes den hvide farve på himmelen afskrabet og den og prædikestolen restaureret med forgyldning og stenfarve (syn).

På væggen ved prædikestolen er ophængt et simpelt *timeglas* med indskriften: »1734 d. 12 apr.« under bunden.

Stolestaderne stammer rimeligvis fra en restaurering 1862 (syn). 1693 fik en del †stole nye fodstykker, opstandere og døre (rgsk.). 1803 ønskedes stolene

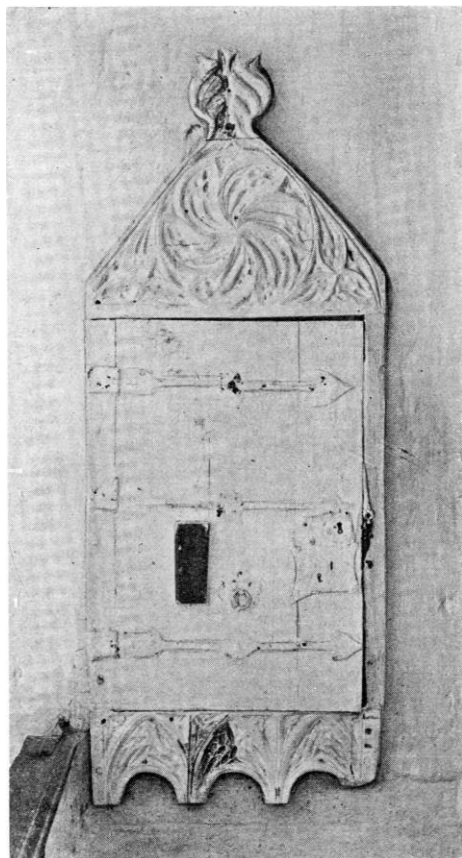
malet, da nogle aldrig havde været det og andre var afskallede (syn). Fra det gamle stoleværk stammer rimeligvis et **fyrretræspanel*, skåret i Jørgen Ringnis' maner. Panelet, 72 x 224 cm, indeholder fire arkadefelter, hvis pilastre og bueslag har fladskårne slyngbånd, adskilt af rammestykker med skelornamenter i fladsnit. To farvelag, en rødlig marmorering og en hvid overstrygning, er nu fjernet. Desuden er bevaret to **fyldingsfelter*, et rektangulært og et rundbuet, det sidste med profileret og tunget bueslag. I Nationalmuseet¹². †*Stol* til præstekvinden opsattes 1646 (rgsk.).

Præstestol i ung-renæssance fra o. 1575. Forpanelet har fire arkadefyldinger med kannelerede pilastre og profilerede buer med små tværstreger, i hjørnerne hvirvelrosetter. En profileret tandsnitgesims afslutter panelet foroven. Pultens gavltræ mod væggen har på forsiden en halvros, mens det andet krones af en trekantgavl med kannelerede spir. Bænkens rygpanel har tre arkader med udstemmede ornamenter på pilastrene, profilerede buer og hvirvelrosetter i hjørnerne; over panelet ligger en udkraget liste med æggstav. Bænken har svungne gavle med hvirvelros foroven. Stolen er malet rødbrun som det øvrige stoleværk.

†*Skrifte-* og *degnestol* repareredes 1749 med nyt panelværk af Andreas Nielsen snedker, og begge blev malet med grå marmorfarve af Hans Ehlers (rgsk.).

En jernbeslagen †*kiste* til opbevaring af kalk og disk nævnes 1678 (rgsk.).

Skabe. 1) Et smukt, sen-gotisk vægskab (fig. 12) er indfældet i korets øst-væg, nord for alteret. Skabets rammeværk uden på væggen afsluttes foroven af en udskåret trekantgavl udfyldt af en hvirvelros med gotisk sprodseværk, og under skabsdøren hænger tre spidsbuede arkader, ligeledes med sprodseværk. Dørfløjen består af tre brædder, holdt sammen af tre lange smedjernshængsler. Barok, smedet lås, hvorunder rester af en ældre. På dørens forside sidder en lille roset med gribering. Skabskassen i muren, 78 x 56 x 34 cm, er tilhugget af een egestamme. Gennem en sprække i dør-

M. M. 1905

Fig. 12. Torkilstrup. Gotisk vægskab (s. 1141).

K. W. 1952

Fig. 13. Torkilstrup. Maleri (s. 1143).

fløjen fører en slidske ned i en fyrretræsskabe i skabets bund, en indretning, som muligvis har tjent til at modtage menighedens offer. På dørfløjens bagside findes rester af den oprindelige sen-gotiske staffering, store bladranker i gyldne, røde og gule farver malet på kridtgrund. Skabets indre har været rødkalket, og udvendig er det overhvidtet sammen med væggen. Kassen er blåmalet, på den ene ende er malet en hank, på den anden ende læses: »tur Chilstrup Sogn 1798«.

2) Barokt fyrretræsskab af hollandsk type fra o. 1700. Skabet hviler på lave, profilerede fødder og krones af en udkraget karnisgesims med tresidet gavl. Døren har en manglekantet fylding indrammet af profillister. Skabet er malet rødbrunt over ældre farvelag. I koret.

Dørfløj af eg med lange, spaltede gangjern, vist fra 1755, da Andreas snedker gjorde en ny garneret dør til koret (rgsk.).

Til det nuværende *orgelpulpitur* er anvendt balustre fra et ældre *†pulpitur*, som blev opsat 1727 af sognepræsten Christian Pontoppidan og malet 1733 af Chr. Hviid (rgsk.). De bevarede balustre er rødmarmorerede, en gentagelse af den oprindelige staffering, som senere var dækket med hvid farve. På det gamle pulpitur, som blev nedtaget 1933, stod 1755 indskriften: »Ao. 1727 er dette pulpitur bekostet med 63 slettedaler af Christian Pontoppidan og Anna Flindt, hvorimod de erholdt den frihed at lade deres begravelse opmure for dem og arvinger, men den blev stafferet på kirkens bekostning 1733« (præsteindb.).

Orgel fra 1917.

Pengeblok, jernbunden, 76 cm høj, med låge i forsiden og ny lås. Blokken nævnes 1729 (rgsk.).

To *†klingpunge* af fløj med sølvklokker og en *†pengetavle* nævnes 1721 (rgsk.).

Præsterækketavle opsat 1695 af sognepræsten Christopher Jensen Kaalund (sml. altertavlemaleri, s. 1136). Til præsterækketavlen er anvendt et epitafium i høj-renaissance fra o. 1600 af sædvanlig opbygning (fig. 15). Det rektangulære storfelt flankeres af to søjler med æggstavkapitæler og beslagværksprydbælter. Søjlerne hviler på konsoller, som springer frem fra det i øvrigt glatte

postament. Storgesimsen har glat frise og derover en tandsnitliste og en kvartstav med beslagværk. Topstykket indeholder en smal arkade med udsvejfede pilastre, profilerede kapitæler og æggestavpydet bueslag; arkadefeltet flankeres af to halspilastre med kanneleret skaft og volutkapitæl, som bærer topgesimsen og en lille trekantgavl med tre drejede spir på små postamenter. Udsvejfede stor- og topvinger med beslagværk og tilsvarende hængestykker.

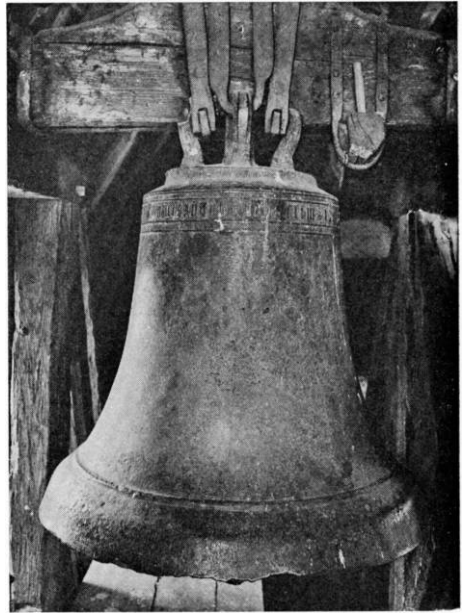
Nyere, grov staffering, fortrinsvis med mørkebrun farve. Den latinske indskrift (gylden kursiv) i storfeltet samt på postamenter og gesimser oplyser udførligt om kirkens præster i tiden 1549—1695. På korets nordvæg.

Malerier. 1) Et stort maleri (olie på træ, 230 x 160 cm) af Kristi bespottelse (»Ecce homo«) fra 1600'ernes slutning er ophængt på skibets nordvæg (fig. 13). Billedets komposition er taget fra en radering af Rembrandt. De mørke partier er stærkt afskallede, de bevarede lyspartier meget brogede i farvevirkningen, særlig dominerer en kraftig rød farve. I hjørnerne er evangelistsymbolerne malet en grisaille, og foroven findes desuden tre små billedfelter, den angrende Peter, Kristuslammet og Judas med strikken om halsen. Nederst står med gul fraktur på sort baggrund en rimet religiøs indskrift (opmalet)¹³.

2) 1733. Portræt (olie på lærred, 78,5 x 63 cm) af sognepræst Christian Ludvigsen Pontoppidan. Maleriet er dygtigt malet, men noget mørknet. Præsten er iført ornat og bærer hvid paryk; billedet er ifølge en indskrift foroven malet i hans alders 37. og hans præstegernings 14. år. I hjørnerne forneden to våben, Krabbe og Spend, af hvilke det sidste tilhører moderens slægt. Ny Ramme. På skibets nordvæg.

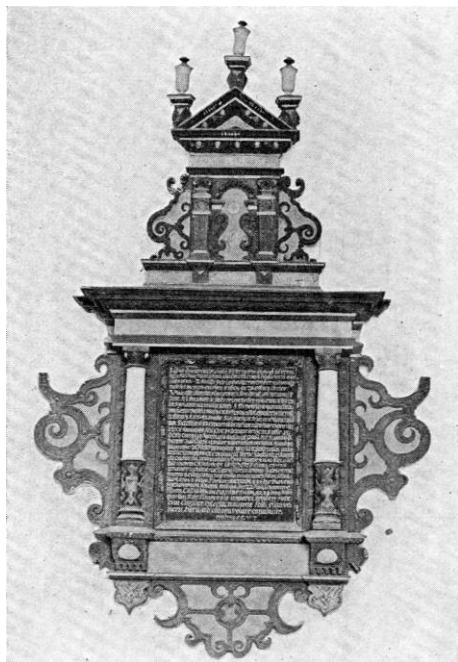
†*Ur.* I 1650'erne nævnes et nyt »klokkeværk« (rgsk.).

Klokker. 1) 1491 (fig. 14). Støbt af Oluf Kegge. Den latinske minuskelindskrift, som skal læses fra højre mod venstre, har adskillige fejl, således er mange typer vendt på hovedet; forkortelsestegn mangler: »Anno (do)m(i)ni melesimo qv(adrin)g(e)nt(e)simo noneg(e)simo i help ihesus maria Oluf K(e)gge« (»i Herrens år 1491, hjælp Jesus Maria. Oluf Kegge«). Tvm. 101 cm. (Uldall s. 202f.).

M. M. 1911

Fig. 14. Torkilstrup. Klokke (s. 1143).

M. M. 1905

Fig. 15. Epitafium (nu præsterækketavle)
(s. 1142).

2) 1837. Støbt af I. C. og H. Gamst, København. Om halsen rankebort og støberindskrift. Tvm. 64,5 cm.

Ny ophængning i stor, gammel klokkestol i tårnets tagstokværk.

†*Klokke*. En klokke, som vejede halvandet skippund, fire lispund (272 kg), afleveredes ved klokkeskatten 1528.

GRAVMINDER

Mindetavle. Opsat 1733 af sognepræst Christian Ludvigsen Pontoppidan af Aarhus (sml. maleri, s. 1143, og epitafium, s. 1145) i hans alders 37. år over kong Frederik 4., død 12. okt. 1730 i sin alders 60. år efter 31 års regering, »ved hvis nåde jeg får føde og klæder«, biskop over Fyns stift Jacob Lodberg, død 31. dec. 1731 i sit episkopats 13. år, »som har indviet mig til den præstelige gerning«,

og provst Sigvard Christian Snistorph, død i november 1729 64 år gammel efter at have været provst i fire år, »som indsatte mig i embedet her«. Trætavle, 56x25 cm, tresidet afsluttet foroven i profileret ramme med hjørnefremspring. Latinsk indskrift med gul fraktur på sort bund; i det lille topfelt er malet et billede af Moses og den brændende tornebusk. Rammen rødmarmeret med grøn kantliste. På korets nordvæg.

Epitafium. O. 1730. Christian Pontoppidan, søn af stiftsprovst magister Ludvig Pontoppidan i Aarhus og Else Sophie Spend, født 16. juli 1696, ordineret til kapellan for Horne menighed 1719, kaldet til medtjener i Nykøbing 1722 og til sognepræst her 1726. Gift i tre år med Margarete Catharine Winterberg, datter af præsident Andreas Winterberg i Frideritz, hvor hun blev født 9. febr. 1695; hun døde 9. okt. 1723 i Nykiøbing og blev begravet her 1727 (ingen børn). Gift anden gang i □ år med Anna Flindt, datter af hospitalsforstander Hans Bergishagen Flindt i Nykiøbing; hun var født i Saxkiøbing 16. nov. 1703 og døde 17 □. I dette ægteskab var der to sønner, Ludvig Theosophos, født 11. dec. 1728, og Hans Pontoppidan, født 10. okt. 1730. Christian Pontoppidan døde 17 □, efter at han 1727 havde ladet sin gravmure (s. 1146) og til gengæld opsat et pulpitur¹⁴ (s. 1142).

Epitafiet er et glat panel, indpasset i nordre skjoldbue i det gamle kor. Ud-

smykningen består af en stor, en grisaille malet kartouche kronet af et dødningshoved og et vinget timeglas. Skriftfeltet er sort med fraktur. I hjørnerne fornedet to malede våben, »Krabbe, fædrene« og »Spend, mødrene«.

†*Epitafium*. 1657. Sognepræst Peder Hansen Brun (Petrus Johannis Brunovius), død 25. maj 1653, 58 år gammel. Han var søn af sognepræst Jens Madsen Brun (Janus Matthiadis Brunovius) i Østofte (Ørstofte). Efter fem år i Sorø skole studerede han tre år ved universitetet, hvorefter han i to år var hører (collega) i Odense. Siden var han huslærer hos Corfitz Rud og i to år kapellan i sit fødesogn. 1623, 3. juli, kaldtes han til sognepræst i Torkildstrup, hvor han virkede i 30 år. Hans fire hustruer var Cathrina (fire børn), Dorothea (syv børn), Lucie (tre børn) og Helene. Fire sønner og en datter overlevede ham. Den lange, latinske indskrift var først skrevet på papir og opsat 27. maj 1657 af den ældste søn af andet ægteskab, studiosus theologiæ Hans Brun (Johannes Brunovius), som lader faderen berette om sit liv, og derpå selv takker ham, alt i elegiske vers. Da mindebladet hurtigt blev medtaget, erstattedes det 1678 med en trætavle af den eneste dalevende søn, yngste søn af andet ægteskab, magister Rasmus Pedersen Brun (Erasmus Petri Brunovius), som da var rektor ved Nykøbing skole. På nordvæggen, ved siden af pulpituret (præsteindb. 1755).

Gravsten. 1) (Fig. 16) o. 1557. Jep Torbensen Sparre til Torkelstrup, død 23. dec. 1557, og hustru Elsebe Grubbe, død 15 CH¹⁵. Grå, gotlandsk kalksten, 231 x 101 cm, med reliefversaler. Midt på stenen, under en tvillingbue, står en mand og en kvinde vendt mod hinanden. Manden bærer rustning og støtter venstre hånd på det store slagsværd, bag ham står hjelmen med opslået visir. Kvinden har stramt hovedlin, pibekrave om halsen og lang,

O.N. 1940

Fig. 16. Torkildstrup. Gravsten over Jep Torbensen, †1557 (s. 1145).

plisseret kjole med pufærmer og pibede manchetter. Figurerne er vel proportionerede og ansigterne livfulde. For at udligne højdeforskellen er kvinden anbragt over nogle naturalistiske blomsterklynger. Over figurerne er et smalt felt med de afdødes fire våben, Sparre, Venstermand, Grubbe og Ulfeld. Nederst gravskriften. Stenen, som oprindeligt lå i gulvet foran alteret, er nu rejst op ad korets sydvæg¹⁶.

2) 1630. Rasmus Nielsen Lise af Sulerop, død 1631 i sin alders 43. år, og hans tre hustruer, Maren Hansdaater, død 1624, 54 år gl., Kiestene Olufsdatter, død 1629, 25 år gl. og Anne Hansdaater, død 16 □, i sin alders □ år. Stenen er bekostet 1630 af Rasmus Hansen Lise og hans sidste hustru. Grå gotlandsk kalksten, 200 x 118 cm, med fordybede versaler. I hjørnerne cirkelmedailloner med evangelisterne. Indmuret i tårnets vestvæg.

3) 1674. Hans Smidt. Rød gotlandsk kalksten, 57 x 60 cm, med fordybede versaler. På stenen læses kun navnet og årstallet samt et bomærke og i det ene hjørne bogstaverne »FF«. Anvendt som trappesten foran præstedøren.

†*Gravsten*. 1) 1581. Petrus Lurido (?), død 15. febr. 1581, ikke en time gammel. Latinsk indskrift. I gulvet ud for døren til skriftestolen (præsteindb. 1755).

2) O. 1644. Maren (Marina), enke efter Hans Bruun, forudm præst og provst i Østofte, og efter borgmester i Slagelse Jacob Jørgensen. Hun døde i Torkilstrup præstebolig 21. juni 1638, 74 år gammel. Sammesteds hviler hendes søn, sognepræst Peder Hansen Bruun, død 1653 (sml. †epitafium s. 1145), samt dennes to første hustruer, Karen (Carine) Jørgens datter, Sum(?) Christophers¹⁷ efterleverske, død 13. marts 1631, 31 år gl., og Dorothea Rasmusdatter, død 9. dec. 1644, 28 år gl. I midtgangen (præsteindb. 1755).

†*Gravramme*. 1580. Jens Jensen, sognepræst i Torkilstrup, død 5. april 1580. »Inden for alterfoeden ved dend nordre side« (præsteindb. 1755).

Muret begravelse, indrettet 1727 af sognepræsten Christian Ludvigsen Pontoppidan (sml. †pulpitur s. 1142). Tøndehvælvet rum under det gamle kor med nedgang fra skibets midtergang. I begravelsen står seks *kister*:

1) En kiste uden indskrift tilhører muligvis Margarete Catharine Winterberg, som blev begravet her 1727 (sml. epitafium s. 1144).

2) 1733. Charlotta Amalia Schovstrup, født 24. dec. 1690, datter af tolder i Faaborg Peder Didrichsen og hustru Elisabeth Nagel; blev fra 1701 opdraget ved dronning Charlotta Amalias hof og sattes 1709 til at opvarte en af de kongelige damer, frøken Rothstein; efter dronningens død var hun i syv år kammerjomfru hos generalinde Scholten, indtil hun 29. nov. 1730 i Nykiøbing indgik ægteskab med latinskolelærer Niels Holm (ingen børn). Hun døde 14. okt. 1733. Barokprofileret, egetræsmalet kiste med oval kisteplade af tin med kursivindskrift.

3) 1735. Johan August Stævens, søn af Christian Ludvigsen Pontoppidan

og Anna Flindt, født palmesøndag 1735, død 26. nov. samme år. Barnekiste med ottekantet tinplade (kursiv).

4) 1796. Johanne Marie Harbow, enke efter kaptajn Lars Svane, født i København 15. febr. 1726, død i Torkilstrup 28. dec. 1796 (sml. oblatæske, s. 1138). Barokprofileret kiste med store rosetsøm. Oval, hvælvet kisteplade af tin, smykket med kuglestav og laurbærkrans. (Kursiv).

5) 1799. Søren Ingemann, provst og sognepræst for Torkilstrup og Lillebrænde menigheder, født 22. april 1735, død 31. dec. 1799; gift med Birgitte Swane. Kiste svarende til nr. 4.

6) Barnekiste uden kisteplade. En sammenfalden barnekiste er nu fjernet.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskabsbog 1630—80 (stiftsøvrighedsarkivet, LA); Falsters gamle Rytterdistrikts Kirkeregnskaber 1678—1767, do. m. bilag 1721—67 (RA); Kirkeregnskaber for Falster 1694—95, 1701—15, 1719—20; Kopier af Kasseregningerne for Hans Majestæts Kirker i Falster m. m. 1725—65 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Syn over Falsters nørre herred 1803—32, søndre herred 1833—44 samt over Falsters provsti 1845—55, 1856, 1857—70 (provstearkivet, LA). — Dokumenter og Breve for hele Stiftet 1579—1762 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Museumsindberetninger af C. M. Smidt (udat.), Aa. Roussell og O. Norn 1940.

J. Kornerup: Notesbog II. 1893—94. S. 69 (NM). Henry Petersen: Notesbog IV. 1895. S. 30f. (NM).

¹ Præsteindberetning 1706 (Gl. kgl. Saml. 2351, 4°, kgl. Bibl.), jfr. J. Bircherods Ms. 1732 (Ny kgl. Saml. 409, 2°, s. 64, kgl. Bibl.). ² Suhms Saml. II, 2, 24f. ³ Fortegnelser over Danmarks kirker 1666 (RA). ⁴ Rytterdistrikternes kontor, bilag til kgl. resolutioner nr. 23, 3. maj 1767 (Rentekammerarkivet, RA). ⁵ H. Hjelholt: Falsters Historie II, 585. ⁶ Smst. s. 597. ⁷ Fortegnelser over Kirker og disses Ejere 1809 (RA). ⁸ Danske Sagn III, 442. ⁹ J. Friis: Laaland Falster II, 129. ¹⁰ Smst. s. 130. ¹¹ S. F. Hoflund: Om fru Ingemanns malerier i Torkilstrup og Lillebrænde kirker (Aarb. Loll. Falst. 1952, s. 51 ff.). ¹² Inv. nr. D 7341. ¹³ En pendant til maleriet ejes af direktør Gunnar Sadolin, Dragør. ¹⁴ Pontoppidan døde 1765 som stiftsprovst i Aarhus. ¹⁵ Elsebe Grubbe levede til 1601. ¹⁶ C. A. Jensen: Danske adelige Gravsten I. Kbh. 1951. S. 256. ¹⁷ Christopher Jørgensen Svindinge, sognepræst i Torkilstrup 1608—23.

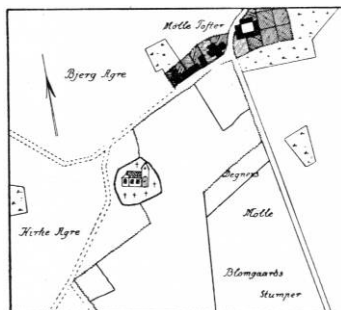

Fig. 17. Torkilstrup 1799.